

آموزش و پرورش پس از کرونا

محسن حاجی میرزایی

ماه مهر فرا رسید و سال تحصیلی آغاز شد. پس از سه سال آموزش در دوران کرونا، امسال در حالی سال تحصیلی را آغاز می‌کنیم که ویروس کرونا به میزان قابل قبولی مهار و امکان برگزاری حضوری کلاسهای درس فراهم شده است. بار دیگر فضای دلپذیر مدرسه پذیرای خیل دانش‌آموزان است تا بستر مهمی برای فعالیتهای اجتماعی و پیوند با همسالان را در کنار آموزش دانش در دسترس آنان قرار دهد. کرونا روشن کرد و در اجلاس جهانی وزرا پیرامون آموزش در کرونا تصریح شد که مدرسه جایگزینی ندارد. دانش‌آموزان در مدرسه چیزی بیش از علوم و ریاضی می‌آموزند. هیچ پرده و نمایشگری جای معلم را نمی‌گیرد. معلم عنصر اساسی، بی‌بدیل و کلیدی بهبود یادگیری است. حتی اگر بتوانیم کارکردهای آموزشی مدرسه را در فضای دیگری ارایه کنیم، اما کارکردهای تربیتی و اجتماعی آن را کمتر می‌توان به سهولت در فضای دیگری تمهید کرد. مدرسه در بهترین دوران شکل‌گیری شخصیت بستر مناسبی برای تقویت بعد اجتماعی و تجربه زیست واقعی در اجتماع و تعامل با دیگران را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد و از این حیث کارکرد منحصر به خود دارد. پدیده جهانی کرونا، پدیده‌ای نوظهور و غیر قابل پیش‌بینی بود که به یکباره همه شئون جامعه جهانی در ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و زندگی مردم را تحت تاثیر قرار داد و همگان با وضعیت تجربه نشده‌ای روبه‌رو شدند که باید راه خلاقانه برای مدیریت اوضاع جدید پیدا کنند. نظام آموزشی نیز از مهم‌ترین نهادهایی بود که بیشترین تاثیر را از شیوع گسترده کرونا تحمل کرد. از یک سو نمی‌توانست کارکرد آموزشی و تربیتی مدارس در سنین کودکی و نوجوانی را تعطیل کند، زیرا تعطیلی آن با پیامدهای گسترده و جبران‌ناپذیری همراه بود و از سویی تجربه مدون و مشابهی در این حد از گسترده‌گی و زیرساخت‌های مناسبی برای پاسخگویی به اقتضات نو وجود نداشت. در چنین شرایطی معلمان کاری کردند کارستان و برای حل این معضل مهم تمام‌قد به میدان آمدند و از یک تهدید بسیار بزرگ و جدی فرصتهای ارزشمندی خلق کردند. فرصت را مغتنم می‌شمارم و از تلاش‌های خلاقانه و مسوولانه آنان قدردانی می‌کنم. سرعت، صحت، دقت، گسترده‌گی و شمول پاسخ به بحران و پیامدهای

آن به معیاری برای توان مدیریتی و قابلیت سازگاری جوامع تبدیل شد و به تدریج تجربیاتی شکل گرفت.

در همان هفته اول تعطیلی مدارس با همکاری صدا و سیما «مدرسه تلویزیونی ایران» آغاز به کار کرد. فقدان امکان ارتباطات تعاملی میان معلم و دانش‌آموزان در آموزش‌های تلویزیونی مدارس را به بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی سوق داد، به این ترتیب در جست‌وجوی راهی برای پاسخگویی بهینه به نیاز آموزشی به یک‌باره به فضای جدید و متفاوتی پرتاب شدیم که تا پیش از این پرهیز و تحذیر حداکثری نسبت به آن داشتیم.

در تکاپو برای پیگیری ماموریت‌های آموزشی و ایجاد زیرساختی امن، آسان با قابلیت سیاستگذاری و مدیریت خدمات آموزشی در شرایط بحران کرونا بود که با همکاری مسوولانه همراه اول «شاد» که مخفف شبکه آموزشی دانش‌آموز است متولد شد و به سرعت گسترش یافت.

این زیست بوم جدید هر چند با نگرانی‌هایی درباره کیفیت یادگیری، شمول دسترسی، توانایی فنی معلمان و دانش‌آموزان در ارائه و دریافت خدمات آموزشی، کاستی‌های زیرساختی، ناتوانی در تهیه ابزار مناسب و عوارض ناشی از شیوع حضور طولانی‌مدت دانش‌آموزان در محیط اینترنت همراه بود، اما ظرفیت‌های بزرگ و کم‌نظیری را نیز در اختیار نظام آموزش و پرورش قرار داد.

این ظرفیت‌های بزرگ امروز در دسترس متولیان امر آموزش و پرورش است و شایسته است که به نحو مطلوبی مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

شبکه ارتباطی

شبکه ارتباطی قبلی که حول مدرسه شکل گرفته است این بار می‌تواند با محوریت مدرسه دامنه، سرعت و کیفیت ارتباطی خود را توسعه داده و پیوند سلسله مراتبی و با واسطه را به ارتباطی مستقیم و بی‌واسطه بین معلمان، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و ستاد گسترش دهد، امکان نظارت خانواده‌ها بر فرآیند تدریس را فراهم کند و ایفای نقش فعال‌تر اولیای دانش‌آموزان به ویژه نقش مادران را در فرآیند آموزشی و تربیتی ارتقا بخشد. آموزش را به درون خانه‌ها برده، ارتباط ستاد با مدرسه را که به اقتضای فراوانی بسیار زیاد مدارس در سطح محدود و معدودی انجام می‌شود به سطح کل مدارس تعمیم دهد.

افزایش توانمندی معلمان و دانش‌آموزان

می‌توان توانایی فعالیت در زیست بوم جدید را در میان دانش‌آموزان، معلمان و مدارس ارتقا بخشید. تولید برنامه‌های آموزشی با استفاده از تدریس بهترین معلمان و بهره‌مندی از ظرفیت‌های فناوری‌های نوین

که در این بستر در دسترس است، شتاب بخشید و فعالیتهای ارزنده‌ای در سالهای اخیر در تولید برنامه‌های آموزشی در شهرستان‌ها را توسعه داد.

عدالت آموزشی

فاصله کیفی خدمات آموزشی و تربیتی در مدارس يك واقعیت است که به‌رغم توسعه کمی فرصت‌های آموزشی، برخورداری دانش‌آموزان از آموزش با کیفیت عادلانه توزیع نشده است و دانش‌آموزان در شهرستان‌ها، مناطق و مدارس گوناگون به خدمات متفاوتی از حیث کیفیت دسترسی دارند. رفع این نابرابری هر چند که همواره جزو سیاست‌های وزارت آموزش و پرورش بوده اما واقعیتهای موجود همچنان نگران‌کننده و تلخ است. برطرف کردن این میزان از نابرابری نیازمند صرف منابع فراوان، ارتقای سطح توانمندی‌های معلمان و رفع بسیاری از محرومیت‌های دیگر است. یکی از قابلیت‌های ممتاز زیست بوم جدید برخورداری دانش‌آموزان مناطق کم‌برخوردار از بهترین تدریس‌هایی است که توسط توانمندترین معلمان مدارس با کیفیت آموزش داده می‌شود. بدیهی است که نمی‌خواهیم این قابلیت را جایگزین تلاش برای ارتقای کیفیت همه مدارس کنیم اما تا پر شدن این شکاف بزرگ راه‌حل این زیست بوم گام بزرگی در کاستن از فاصله‌ها و تلاشی در مسیر عدالت آموزشی ارزیابی می‌شود.

آموزش ترکیبی با بهره‌گیری از فناوری‌های نو در زیست بوم جدید امکان بهره‌مندی از ابزارهای گوناگون کمک آموزشی که به تعمیق یادگیری و افزایش سطح شایستگی‌های دانش‌آموزان کمک می‌کند به مراتب بیشتر، کم هزینه‌تر و سهل‌تر از بهره‌مندی این ابزارها در کلاس حقیقی است.

بهبود سنجش و ارزشیابی

ارزشیابی از میزان یادگیری، تحقق اهداف دوره‌های تحصیلی و ارزیابی عملکرد کلی نظام آموزشی در این بستر به مراتب میسرتر و کم‌هزینه‌تر از انجام آن در زیست بوم قبلی است. میزان تعهد هر مجموعه به بهبود وضعیت را باید در میزان تعهدی که نسبت به ارزشیابی و ارزیابی دارد، اندازه‌گیری کرد و طی دهه‌های گذشته همواره این ضرورت مهم و اساسی مورد غفلت قرار گرفته است. با بهره‌گیری از قابلیت‌های جدید مجال گسترده و کم‌هزینه‌ای برای برگزاری آزمون‌های استاندارد یا انجام پژوهش‌های موردی وجود دارد.

بهبود برنامه درسی

برنامه درسي را نقطه اصلي عزيمت به سمت تحول ميشناسيم و در زيست بوم جديد بازنگري در شيوههاي آموزشي و خلق موقعيتهاي يادگيري و همچنين كمك به درك عميقتر مفاهيم درسي با استفاده از فناوريهاي نو ميسرتر خواهد بود.

بيان امتيازات و ويژگيهاي زيست بوم جديد نيازمنند تحقيق و پژوهشهاي مستقلي است و ذكر آن در اين نوشته با اين هدف انجام ميشود كه توجه اولياي آموزش و پرورش را به اين نکته اساسي جلب كنيم كه سال ۱۴۰۱ سالي مشابه سال ۱۳۹۷ نيست. همه چيز تغيير کرده است. معلمان و دانش‌آموزان متاثر از سه سال فعاليت در سايه کرونا در نقطه‌اي قرار دارند كه كاملا متفاوت با نقطه‌اي است كه قبل از کرونا در آن قرار داشتند. نه مي‌توان و نه شايسته است كه درصد بازگشت به آن شرايط باشيم. امروز آموزش و پرورش از ظرفيت كم‌نظير «شاد» برخوردار است كه در كشاكش آزمون و خطايي سه ساله به مرحله‌اي از بلوغ خود رسيده است و مي‌تواند در خدمت اهداف تعليم و تربيت قرار گيرد. در همه اين موارد تجربيات ارزنده‌اي در سه سال اخير كسب شده است كه مي‌تواند مورد بهره‌برداري قرار گيرد.

متوليان امر مسووليت دارند تا با تهيه برنامه‌هاي جديد ضمن رفع نگراني‌ها نسبت به آسيبهاي آموزش مجازي و لزوم بهره‌مندي دانش‌آموزان از آموزشهاي حضوري و كسب تجربه‌هاي غني در پيوندهاي اجتماعي در مدرسه به گونه‌اي تدبير كنند كه از همه ظرفيتهاي زيست بوم مجازي حداكثر استفاده بشود.

اين زيست بوم اگر به درستي مديريت شود در کنار آموزشهاي حضوري و در قالب آموزشهاي تركيبي مي‌تواند با کاهش هزينه‌ها و صرفه‌جويي در زمان، آموزشهاي استاندارد و كيفي را توسعه و نابرابريها را کاهش دهد. در اين نگرش مي‌توان همه معلمان را به تسهيل‌كنندگان فرآيند يادگيري تبديل كرد و با محوريت معلمان تراز سطح قابليت‌هاي فني و حرفه‌اي معلمان را نيز بهبود بخشيد، سطح آگاهي متوليان امر را از ميزان تحقق اهداف دوره‌هاي تحصيلي و عملكرد كلي نظام آموزشي ارتقا بخشيد، مداخلات را هوشمندانه‌تر و نظارت‌ها را هدفمندتر كرد، شبكه ارتباطي را به خدمت گرفت، امكان مشاركت موثرتر خانواده‌ها را فراهم كرد، تفاوت در سطح تواناييهاي دانش‌آموزان را لحاظ و مجال بيشتر براي پيگيري علايق و رشد استعدادهاي متنوع آنان ايجاد كرد.